

Kövesdi Károly
Törvénytelen halottaink
 Dúdor István apropóján

Dúdor István Bacskai Béla büsztje mellett

„Mint a Mont Blanc csúcsán a jég“ – írta **Vajda János**, igaz, más apropóból, más indíttatással. Ki ne ismerné? Húsz év múlva. De ki ízelgeti manapság? Nem divat a szerelmi líra, sőt a líra, mint olyan is, dögvővason. Intertextualitás nyomult a helyébe, meg aztán nem fér bele a kánonba. De talán nem is ide illő a Vajda János-i párhuzam. Ha mégis, csak azért, mert a dereski angyalfestő, Dúdor Pista éppen húsz esztendeje végezte be földi pályafutását. Ez a húsz év több mint az ő emberi útjának fele, hiszen a negyvenet sem érte meg.

Ami talán a legfájóbb: nem érte meg a szabad világot. Ami vígaszt adhat: nem kellett csalódnia.

Mert tartok tőle, viszolyogva olvasná, mi mindent hordanak össze róla. Halála után, különféle évfordulókon és kiadványokban mindenki igyekezett elmondani Pistához kötődő emlékeit, meg-meglocsolva a megszépítő messzeség szirupjával, vagy a távolság jégtöréseinek tükrözve. A becsapott ajtókat, „a rokonok úgy hívták: többé itt ne lássam“-féle embertelen (vagy nagyon is emberi) pálfordulásokat senki nem veti papírra. Lehet, nem is ildomos arról írni, hogyan cipeltük, amikor megmakacsolva magát a villamossínre feküdt, hogyan szidtuk, amikor belezuhant az almárium üvegébe, összekaszabolva magát. Két képet mégis el kell mondanom, mert kifakad az oldalamon.

Az egyikén édesanyámék mellétei udvarán áll üdvözült mosollyal, lábán papucs. Honnan tudta, hogy otthon vagyok, rejtély. Tekintetében kisfiús, riadt öröm: na, mit szólsz? Te vagy a hunyó! Máskor Pozsonyban csípett el, nem tudom, hogyan, csak arra emlékszem, valami lépcsőn való legurulás után – mert eltört az álla – összedróttozott ínnyel szopogatta a vörösbort. Enni ugyanis nem tudott. Vagy nem akart. Összeszegecselt ajkakkal ott horkolt, mint **Pilinszky** farkasa, aki még akkor is mosolygott, amikor agyonverték. Reggel igyekeztem megszabadulni tőle, ha másért nem, a gyermekem lelki nyugalma miatt, aki borzadályal nézte. De hát Pista mindenkinél,

mindig, mindenütt csak úgy. Jött, és ott volt. Lett volna Taorminában, mint **Csontváry**, de neki nem volt Deresken patikája, amit eladott volna. Meg aztán hová, hogyan? Merre, meddig? A csehszlovák kalodából? És ki segítette volna? A sok szerencsétlen, kétes egzisztencia? A sunyító, lapító, kis ösvényeken bukdácsoló „felvidéki szellem“? Akinek a Sarlóg, **Fábry Zoltánig** ért a szellemi horizontja? Abban a szellemi fertőben, ahol mégiscsak élni kellett? „Élni kell, élni kell!“ – hajtogatta Pista is, s idézik is falsul sokan. Pedig nem a halállal hadakozott, hanem a koszos egzisztenciával. Hogy soha nem lehetett kiállítása Budapesten. Hogy nem jöttek az ígért pénzek, sörre, borra valók, hogy üresen porzott be a dereski busz, és nem jött látogató. Barát.

A két képet csak azért mondtam el, mert a legjellemzőbb volt Dúdor Pistára. Éltető eleme volt a szeretet lázas keresése. Az emberé, aki zsigereiben érzi az irtózatot magányt. Ehhez csak akkor lett hűtlen, ha víziói szólitották. Akkor távozott, hátat fordítva mindenkinek.

Olykor eszembe jut, mi volt embertelenebb, súlyosabb csapás az életében: amikor bolondok házába dugták, vagy amikor Melegvízre adták villanyszerelő-tanoncnak? Feltételezem, hogy az utóbbi. Mert a „vigyorgóban“ legalább lefestette a többiekét. A pálya eleje azonban egy életre meghatározza az ember sorsát. **Munkácsy** asztalosinasból fel tudta magát küzdeni. Dúdor Pista nem bírt kitörni a kalodából. Mondják róla: nem kötődött ehhez a világhoz. Nem tudott élni. Ki tudott? Vagy ha tudott, hogyan tudott? Horribile dictu: hogyan tudunk a szabad világban? Mert hogy „lemenjek“ aktuálisba: a '89 utáni sorsunk sem éppen sikertörténet. Szétzilálódunk, imbolygunk a szélben, mint a gyerekek forgói a régmúlt majálisokon, és még arra sem vagyunk képesek, amit az elemi életöszton diktál: hogy legalább összeszednénk törvénytelen halottainknak – ha nem is az összes értékét – de legalább a legjavát. Dúdor Pista életművének megmentésére volt egy próbálkozás: a Gömöri Múzeum igazgatóját azonban elcsapta az éppen ideiglenes nemzeti hatalom. Utána – hogyan másként? – a tárlatot is szétfújta a szél. Minő impertinencia: az orránál tovább látó, a közösségért munkálkodó igazgatót – aki azt tervezte, a triászt (**Szabó, Bacskai, Dúdor**), de közülük legalább kettőt behozza a méltó falak közé – is hagyták magukat közösségünk vezetőinek képzelő emberek mellékvágányra tolni. Mert amikor alkalom adódott, nem nyúltak utána.

A dominóelv így döntőgeti kockáinkat halomra. A jéghegy csúcsa így roskad alulra, mint amikor a megbillenő tömeg, nehézkedése közben, maga alá temeti a legértékesebb egytizedet. Ezért van az is, hogy Dúdor István (de Bacskai Béla, **Jakoby Gyula**, vagy mondhatnák mást is) máig szemrehányással nézhet odaátrol: mikor kerülünk a helyünkre? Mikor kerülnek helyükre a dolgok? Hát mi lesz ebből tekintetes úr?

S hogy miért törvénytelen halottaink? Mert többen vannak. De ez már külön történet.

Kovács Magda
Így rendeltetett

Olyan volt közöttünk, mint aki egy másik bolygóról tévedt ide. S akárcsak Exupéry Kis hercege, csodálkozva nézte a földi világot. Nem értette, és nem is tudott a törvényei szerint élni.

Furcsa jelenség volt, mindig úton. Nagykabátja zsebébe mélyesztve ökleit, néha mezítláb, mint egy vezeklő zarándok, homloka körül láthatatlan töviskoszorúval, valahonnan éppen érkezett vagy valahová éppen indult. Nyughatatlan vérét titkos tüzek táplálták s tartották örök hevületben. Az ősi tűz, egyenesen Prométheusz kezéből. Isteni kegy és pokoli kárhozat. S e két véglet között kifeszítve a szenvedő, hús-vér ember.

Nehéz őt nem mítikus hősként látni az emlékezés prizmáján keresztül. Hiszen már életében legendák övezték alakját. Olykor látták a munkába siető gömöriek, amint a dereski dombokat járja festőállványával, nyomában kutyájával. Vagy amint homlokára tapadó hajával őrült módjára hadonászva magyaráz valamit, Isten tudja, kinek, hogy aztán rávesse magát a kifeszített vászonra és szenvedélyes, lázas tempóban megörökítse a gömöri táj egy-egy megismételhetetlen pillanatát.

Tehetsége önpusztító jelenség volt. Az a fajta, amely minden mást kiszorítva teljesen eluralta elméjét, lelkét, egész lényét. Nem azért lett festő, mert hírnévre vágyott, pénzre, dicsőségre. Festő lett, mert így rendeltetett.

Semmi sem tudta végérvényesen az anyagi világhoz kötni. Sem szerelem, sem barátság. Pedig rengeteg barátja volt. Prága és Budapest között cseheket, szlovákokat, magyarokat kötött össze személye. Lentről felfelé tartó kisleány mosolyáért mindenki azonnal a szívébe zárta. S aztán már késő volt a megbánás. Barátsága bűvköréből többé nem vezetett visszaút. Kiszolgáltatottsága, gyámságátalansága – ahogyan Gömörben együttérzően mondják – felelősségérzetet szült az emberben. Apródonként átváltottuk külső élete terheit. Azt reméltük, egyszer majd révbe jut. Vagyis, hogy egyszer majd olyan lesz, mint mindenki más. Csak az idő múlásával, amikor egyre ritkultak, s egyre inkább keserű fintornak hatottak kisleány mosolyai, szaggatott, még a legközelebbi barátoknak is nehezen érthető beszédéből tudtuk meg, hogy menthetetlen. Belső tüze elpusztítja egy szép napon. S ez a nap egyre közelebb van.

Aztán a végzet másképp döntött. Egy reggel a korán munkába siető emberek találtak rá a földre zuhant Ikaroszra.

Dúdor István: Gömöri ballada I.

Hiznyai Zoltán
Gömöri ballada
(Dúdor István azonos című képe alá)

a történelmen túlról
mi több: ez az az egy
rögzített pillanaton túlról
kinyúl egy kéz

színek és alak nélkül
– ilyennek képzelsz el egy pontot –
de mégis nyúl a kéz

kiviszed a képet a hallba
kilógatod az erkélyről fejfelé
– a kéz, a rettenetes kéz

borotvával fölszeled a képet
mintha szétlapított tortát
a tízéves születésnapján
– a kéz

beleharapsz: saját nyelvedet nyeled le
néma torkodból kinyúl egy kéz

Zs. Nagy Lajos

„Ne üssetek agyon!”

Megyek Dúdorral az utcán. Melyik utcán? Az Isten tudja. Leszáll elének egy galamb. Énekelni kezdenék: „Midőn Havannában hajóra szálltam én...” Pista ránéz a galambra, megörökönyödve, s ezt mondja: „Picasso, te pizsok!”

Megyek Dúdorral egy másik utcán. Ezt az utcát ismerem, ez a mi utcánk Zabosban, naponta járok rajta, egy közhely-utca, nincs ezen semmi különös. Dúdor Pista mégis leül egy itt felejtett kódarabra, s egy bolond-nagy diófa ágain át nézi a holdat. „Ezt biztos, hogy épp én festettem!” Ezt mondja. Kedvem lenne leszakítani az égboltot holdastul. Ehelyett őt kell fölemelni, mert tisztára elment a kedve a hazajövéstől.

Szeretett összeesni, én meg nem szerettem őt emelgetni. Kétszer-háromszor azért fölemeltem, de ő összeesett negyedszer is. Otthagytam. Hazamegyek, gondoltam, bánom is én, mi lesz veled. Ötven méter után utolért, s ő támogatott engem hazáig.

De egyszer megtörtént, hogy ötször esett össze egy Zerge nevet viselő belvárosi vendéglőben. Ötödször már nem voltam hajlandó őt fölemelni. Jött a vendéglős, egy hajdani miniszter. Azt mondta, mi az, hogy mondta, parancsolta: Emelje föl! Nem emelem, mondtam én, elvégre nem a fiam, még csak nem is a testvérem. Akkor pedig ő elvitte bennünket a kijózanító állomásra!, mondta az exminiszter.

És elvittek bennünket a rendőrök. Ezeknek meg aztán hiába magyaráztam, hogy a legjobb hazai festőnket akarják megszégyeníteni, azt mondták, ha sokat szájalok, kaphatok a fejemre a gumibottal.

De az orvosnő, a kedves kis pirulós doktor néni megértett valamit, s hazaengedett bennünket. Pista megígérte, hogy megfesti őt, persze, ha lehet, meztelenül.

Mi az istent szerettem én Dúdoron, nem tudom. Képet nem kaptam tőle, helyesebben egyszer eladott nekem két kis csendéletet kétszáz koronáért. Azt a kétszáz koronát már aznap délelőtt tíz óra után elittuk, elsőröztük.

Amikor elengedtek minket a kijózanítóból, és már reggel lett, bementünk a Zergébe, és Pista öt percig nézte közvetlen közletről, kimeredt szemmel az exminisztert, az meg toporgott, arca elkékült meg elszürkült, de nem szólt semmit.

– Ezt fesse meg én? – kérdezte tőlem kétségbeesetten.

– Ha megteszed, agyonütlek! – kiáltottam.

– Ne üssetek agyon! – mondta az egyik asztalra borulva.

Mi az ördögöt szeretett bennem Dúdor, nem tudom, de ha feljött Pozsonyba, mindig fölkeresett, vagy a szerkesztőségben, vagy otthon.

Megtanult tőlem virágot enni. Valaki egyszer vett a feleségemnek egy csokor ibolyát, én meg enyhe féltékenységből, persze némi szesszel a fejemben, megettem. Erre fel Dúdor Pista Prágában, ahol akkor épp főiskolába járt, megevett egy csokor rózsát, amelyet egy lányismerősének vett valaki. Másnap megérkezett Pozsonyba, repülőgépen,

fölkeresett, és megmutatta a rózsatövisekkel összeszurkált száját. A lány is vele volt: szép cseh főiskoláslány. Szorgalmasan ápolta Pista fölsebzett ajkát.

Nem kényeztették el őt a lapok, nem versenyeztek képeiért, illusztrációiért, melyeket pedig hozzáértők sokra tartottak, mert egyéniek, furcsák, meghökkentők, izgatók voltak. Sokszor megalázták őt holmi senkiháziak, akik a bokájáig sem értek fel. Könnyen túltette magát ezeken a megaláztatásokon, kesernyés mosollyal.

– Kaputa! – szögezte le, ha késett vagy teljesen elmaradt a honorárium, amit a lapoktól várt.

Szeretett játszani a szavakkal, sőt teljesen új szavakat is kitalált, magyar, szlovák, cseh szavakat ötvözve egybe; ha két-három napig együtt voltunk, már én is úgy beszéltem, hogy anyám se értett volna meg.

Rengeteg poklot megjártunk együtt, és mindig kimászunk minden pokolból.

Most mégis agyonütötték őt.

Itt ülök a két kis sárga csendélet előtt.

És sírok.

Dúdor István: Rajz, 1979, tus, papír

Szászi Zoltán
Három fenyő

Mintha az Isten tartaná tenyérében őket. Huzatos völgy ez itt, Gömör hűvös csücske. Nadrágszíjparcellák csíkjai a falu felett. Lemeszelt Szent Kristóf a templom falán várja a jobb idők értékfeltáró kezeit. Ódon kövek néznek a falu házaira, mögöttük a régen voltak csontját ringatja a föld. Ez a köves, veres, agyagos föld. Márton-napi libaveszedelem után kuttyák marakodnak a cupákokon. Búcsú volt, vendégség. Vagy inkább csak annak halvány maradéka. A mise után szétszéledt a nép, elballagott haza, jó levesek, ludaskásák lucskos illatába merülközni. Délután meg estefelé be a kocsmába a férfinép, törzshelyre, biliárdasztalhoz, focit megbeszélni. Meg a holnapot, meg a tegnapot. Embereket, történeket, hajdani legendákat és anekdotákat. Száll a füst, komótosan habzik a sörital, koppannak a korsók, itt-ott nevetés, nehéz sóhajtások szele kavargatja meg a levegőt. Emlékszel még? – hangzik el ezerszer, s jön a gyámoltalan kérdés, ugyan miért nem jöttek idén haza a búcsúra. Mert egyre kevesebben vannak már ott otthon. Nehéz a kenyér, elmentek a fiatalok, be városra, el máshová. A festő – emlékszik-e még rá valaki? –, az pedig hazajött annak idején. Látni akarta a dombokat, a Kakashegyet kéklenni fent a bányavidék felett. Nézni az öregeket, hogy veszik kezükbe a kapát, hogy formálódik a lisztből kenyér. Látni, megfesteni, belekarcolni a papírba, csorba hegyű tustollal vagy kézzel felcsapkodva a nyers festéket, ferdére formálva a tornyot, kajlára a villanyoszlopot. Isten tenyerébe tenni a temető végében álló három fenyőt, lebegtetni őket, s hagyni szétfolyni gyökerüknél a sűrű fekete tintát, hadd szívja a papír, hadd szívja be őket, úgy, mint a föld szívta be a festőt. Felette nehéz kő, fáradt angyalok tartják éjjel, ne nyomja szegényt oly nagyon. Kövön a betűk sora. Két szó csak: „élni kell“. Meg álmodni még. Azt az őszi-téli tájat, oda Dúdor Pista, az angyalfestő köré. Megfagytak már rég a krizantémok. Aludj, festő, aludj!

Dúdor István: Fenyők a dereski temetőben, tus, papír

Németh István
Nincs valamire való névsor

Nincs valamire való névsor, amely jegyezné a nevünket, nincs sóhaj, amely utánunk szállna.

Mi végre buktunk a világra?

Meddig tart az az idő, amíg hajunkba kaphat a szél, amíg buzoghat a torkunkban a vér, amíg hallhatja valaki is a szavunkat?

Az utcasarkon még meg-megállók, nézek utánad. Elsuhant mellettünk a század.

Az évezredek, mint a viharok, mint az orkánok!

Az a fa még itt áll mellettem, és ha majd elmegyek, kidől ő is, mint gyermekkorunk óriási akácai, szekóviák, a százados tölgyek. A rózsabokrokat is eltapossák, mint az ember lábnyomát.

A vadak lábnyomát

betakarja az avar, védelmezik tudatlanul a hangyák, a vizek körforgása. Egymásba kapcsolódnak, kötődnek, újra és újra megtámadnak, körbekerülcsolják a vállainkat. Néha még meg-megállók, kibotorkálok az erdők alá, a földek közé, a sírjaimhoz, a folyópartra. A madarak, a halak, de még a vadak is körém gyűlnek. Az Ikaroszok, a Daidaloszok védtelen zuhannak a mélybe.

A latrok rázzák az öklüket. Ádám is rázza az öklét.

Éva, mint akit rajtakaptak, takargatja ölet.

Sötét felhők írják az égre az éket, a vadlibák bánatát.

Mint kis legénykéek pörgünk, kapaszkodunk a

templomtornyokba,

gyárkéményekbe: Egy tányér leves, egy tál gyümölcs –
elég.

A bokor lángra lobban, fölégeti az utat, elégnék a sorvezető, a körmondatok. Mi végre lobban lángra a mélyhegedű, az erdők alja, mi végre szakadnak, lógnak az űrbe a radioaktív vonók húrjai?

Az a bolond hegedűs rángatja

még mindig a vonóját,

fújja a lángot?

Zománcosodnak a képeid. Elmentél, kukába gyömöszölte a vágyait, gyűlöletét az a bolond gyermek. Mit remélt nélkülüled, miért gyűlölt meg? A földből még mindig kimerednek a tüskék, kiállnak a kövek, sziklák, pedig tenyerünk már lesikálva, csontkémények a bűtykeink...

Ó, egek, ó, egek,

könyörüljétek Dúdor Pista képei felett,

védjétek meg a pántlikáit, ha már az ég

teljesen elszürkült felettünk, legalább

ők, az ő képei, a tehénmennyasszony pántlikái,

koszorúja világítsák be a teret.

Kulcsár Ferenc

„Angyalok voltunk“

Dúdor Pistával húsz éven át ismertük, gyötörtük, biztattuk, bíráltuk, féltettük és óvtuk egymást. Húsz éven át közösen vettünk részt az élet és a művészet nagy kalandjában, heves, szívet égető viták, országjáró végtelen utazások, kocsmák, templomok és képtárak, albérletek és főbérletek zugai kísérték életünket, lelkünkben mindig egyetlen céllal, hogy ha védtelenül és menthetetlenül is, rongyos bohócként vagy véres katonaként, elmerüljünk a világ fekete szívében: egyetlen fénysugár kiküzdésének hitével, az ártatlanság elnyerésének reményével.

25 évvel ezelőtt, de lehet, hogy 2000 év is lepergett azóta, mindegy, valamikor a múlt évezredben „ilyesmiket“ írtam (vagy álmodtam?) drága barátunkról:

„Dúdor István képeit magyarázza... Tépi-gyűri rövidre vágott haját – vitatkozik a halhatatlansággal. És toporzékol. Boldogan szólok róla, a művészetéről, mert boldogít nagy vitája az étellel, meg a fenenyagy halállal. Föláll fényesen, megáll kényesen ez az ezredvégi ember, hogy megérkezzen a világosságba – az egyetlen halhatatlanságba. Mezütláb csinálja, egy szál ingben, mert vőlegénye régen a halálnak, mert mátkája már az életnek, mert jegyese a sorsnak.

Kényes és súlyos ember, megrendült ember; végigtántorgott a lassú falvakon, és végigtántorgott a gyors városokon, hogy hétszer megszült lelkét eltékozolja, hogy fölgyűjtsa a temetőt: nagymama gömör-nagy ráncait megélessze, Andris bácsi vadvirágtékintetét megöntözze, hogy meghallgassa a kegyelemosztó kozmosz szívverését.

Hogy megélessze, megöntözze, meghallgassa! Hiszen csak rajzol, csak fest, csak van: szárnyastul és apástul és anyástul, mint minden lelkes állat.

Van egy festménye: ég a falu. Égeti szemem világát, perzseli a világ szemét. Pedig csak a színek égnek, egy szelíd lélek lobog, elrendelés szerint.

Dúdor István az, aki élni készül szüntelen. Aki tud valami nagyot az égen tollász-kodó fákról, a földön fészkelő lélekről. Akinek szúrja a szívét a Mount Everest, nyomkodja ágyékát a Mont Blanc.“

Isa pur és chomuu vogmuk. Porból vagyunk és porrá leszünk. De mindaz, ami por belőlünk, porrá omlik a hétköznapok áldozatosan sűrke munkájában, hogy egyedül az maradjon belő-

lünk fenn, ami már nem por többé, hanem világosság.

Dúdor István kiküzdötte ezt a világosságot – megismételhetetlen élete fényt sugároz felénk.

Boldog vagyok, mert tudom, hogy ezen arasznyi méltóságban nem kell mondanom SEMMIT. Mit is mondhatnék, ha Pista már elmondta: Életem lángokban áll, hallgat és ragyog.

Mindenki világ akar lenni... S mindenki világ. Mindenkinek tüzes gombostű a fejében a Lét: hogy megérthesse, hogy kimondhassa a csodát. Pistának sikerült. Pontosabban: így sikerült. Világvégi vén óráig beszélhetnénk arról, mennyit vesződtünk mi ketten: hogyan kell kimondani Isten egyetlen és kilencmilliárd (kilencbilliárd) nevét, merthogy ez az ember küldetése.

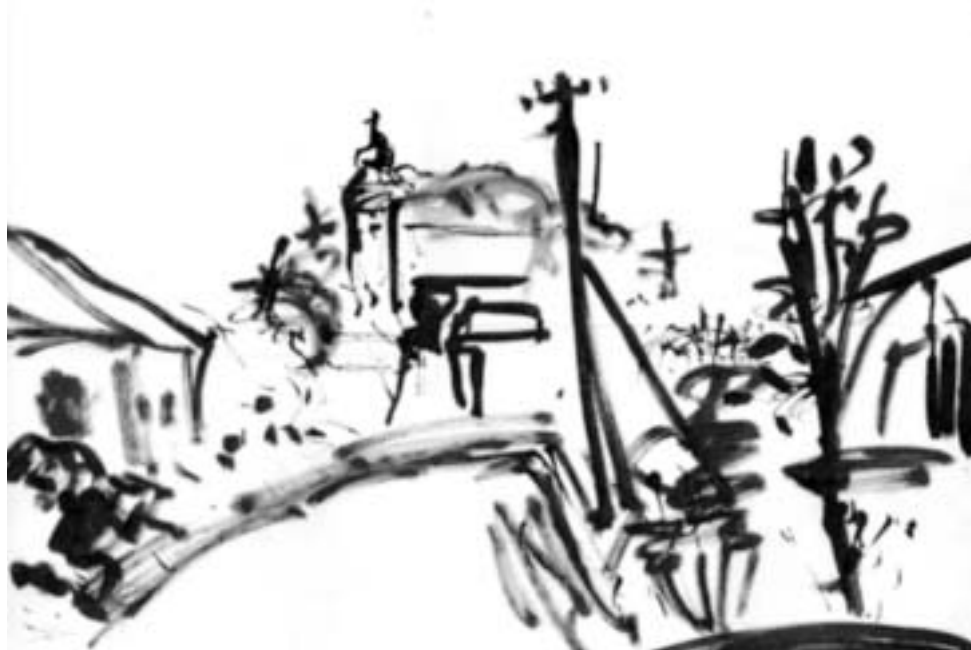
S ő most onnan fentről, vagy odaátról: mosolyog. Talán... De nekünk – bár önfeledt, egyszerű s halhatatlan minden – itt élőknek minden oly nehéz, tűznehéz.

Dúdor Pista „zseni“ volt: kibírhatalanul ellenállhatatlan, szeretetten rettegett – az elengedettek, az elszomorodottakat, a boldogan-sírókat, a titkon-angyalokat, a kiszorítottakat, az üldözötteket, a Hegyi beszéd-belieket mind önarcépként rajzolta meg: tudván – voltunk, vagyunk, leszünk.

Igaza volt! Igaza volt? Ki tudná.

Egy bizonyos: a remekművek halhatatlanok és mozdulatlanok. Sem gonoszság, sem jóság nem mozdíthatja el őket, mert érvényesek, szemben az érvénytelennel; mert Isten szívében, a kimondhatatlan csöndben gyökereznek: onnan szólnak hozzánk, onnan illatozzák a Teremtő egyetlen, kilencmilliárd nevét.

Úgy gondolom, ez a nagyság útja. Így jutunk el a csillagokig. Sir itur ad astra.

Dúdor István: *Deresk*, 1986, tusrajz ecsettel

Bettes István

A 129. szonett vége (Rajzocska fogadott bátyám emlékére)

Megyek Tornalján a parkban –
egyszer csak vagy 150 gyerek
jön velem szembe sítalpakon...
a kurha életbe,
ho-hova mennek ezek a sok gyerekek?
fordulok hátra: semmi!
mesélted egyszer derülésünkre

hát nagyjából ennyi az egész.
mert például
csak hogy Őt említsem;
„A szél fú, a hová akar, és annak zúgását hallod,
de nem tudod, honnan jó és hová megy:
így van mindenki, aki Lélektől született.“
(Ján. 3.8)

Farkas Veronika

Az ember mítosza

Harmincnyolc év adatott meg Dúdor István számára, hogy beírja jelét a világba. A hátrahagyott életmű olyan, mint egy nagy lélegzetvétel, amibe minden belefér. Az emberi kínok, a megcsalások, a kicsi örömök, a gyötrő kételemek. A kronologikus és a téma szerinti szemlélődést nem választhatjuk külön, mert az egész életmű néhány témakörre épül. Úgy mint: konkrét táj- és portré-ábrázolások, poétikus csendéletek és imaginális, figurális kompozíciók, melyek idő és tér függvényében más-más megfogalmazásban születtek. Egyszerre több síkon kell érzékelnünk a műveit, hogy eljussunk a lényegükig.

Dúdor István szenvedélyes, állandó lázban, feszültségben égő, nyugtalan, érzékeny, poétikus és egyben filozofikus alkat. Intellektuális, s ugyanakkor ösztönös művész, aki alkotni csak érzelmi indítatásból volt képes; erről tanúskodik műveinek igaza, ereje, őszintesége és hite. Alkata, ismeretei is a **Nietzsche** és **Dosztojevszkij** által megfogalmazott „a szenvedés nélküli megváltás“ mesianisztikus eszméjéhez kapcsolódik. S mint az expreszzionisták közül sokan (**G. Rouault**, **Ch. Soutine**, **O. Kokoschka**), ő is hitt a feltételezésekben, hogy önmaga feláldozásával képes megváltani a világot. Erre utalnak krisztológiai sorozatai, amelyek egész pályáját végigkísérik, de legintenzívebben az 1986-ban és 1987-ben készített művei, az utolsó időszak alkotásai – szinte napi programként.

Nagy csodálattal tanulmányozta a művészettörténet nagyjainak alkotásait. **Tizian** és **Rembrandt** festészetét,

Dúdor István: *Ecce Homo*, 1987, tollrajz, papír

Goya *Capricho*ját, **Vincent van Gogh** dinamikus ecsetkezelését, **Gulácsy Lajos** álmvilágát. Felfedezte magának **Nemes Lampérth József** egyszerű, néhány színre koncentrált festészetét és a huszadik századi ember problémáját **Kondor Béla** piktúrájában.

A tanult és a látott művek, kultúrák **József Attila**-i módon hullottak le Dúdor Istvánról. Művészetében sikerült kialakítania egy önálló, egyedi, csakis őrá jellemző képzőművészeti nyelvet. Számára a nagy festői témát mindig is az ember mítosza, az élet mítosza jelentette. Műveit a kortárs mágikus művészet alkotásai közé soroljuk.

Egyik legkorábbi rajza, a *Régi házunk a Dreha alatt*, 1963-ban készült. Tizennégy éves volt ekkor. A lényegre törekedve rajzolja meg a vályogház egy részletét, a hátsó traktust, amely a háziállatok pihenőhelyéül szolgált. Erőteljes vonalvezetéssel jelzi az élőfákat, a villanypóznát és a fahasábokat, a rozoga kerítést és egy másik ház tetejét, amely belelóg a térbe. A fekete-fehér kontrasztjára épül a rajz. A két szín ellentétére épített kompozíciók az egész életművét behálózzák. E kompozícióknak, még ha egy témát többször is feldolgozott, ritkán van vázlatjellegük. Úgy bánt a fekete tussal, hogy a nézőnek helyenként szinképzete támad.

Az 1963-as évet tarthatjuk művészi indulásának; ekkor telepedett le Deresken **Bacsikai Béla** és családja. A fiatal festő és bátyja, a katolikus pap barátjával fogadja a lázas, minden iránt érdeklődő, tudásra szomjas festőinast.

Dúdor István: Régi házunk a Dreha alatt, 1963, ecset, tus

Együtt járták a Deresk környéki erdőket, dombokat, mezőket; együtt rajzoltak, festettek, Bacskai könyvekkel látta el, felnyitotta a szemét és a lelkét az egyetemes kultúra felé. Ugyancsak Bacskai korrigálta első munkáit. Őáltala jutott el Dúdor István Losoncra **Szabó Gyulához**. Vitte kötegnyi rajzát, s remegő lélekkel várta a szlovákiai magyar kulturális élet egyik nagy alakjának véleményét. Szabó Gyula az akkortájt ébredező, önmagát keresi szlovákiai magyar értelmiség egyik eszmei bástyája volt. A fiatal törekvések iránti nyíltsággal, lelkesedve fogadta az ifjú tehetséget. Jótanáccsal, intelmekkel látta el. Dúdor számára Bacskai és Szabó a művészember ideálját testesítették meg. Művészi magatartása kialakításában ők voltak a példaképei. Tanulmányozta ugyan a műveiket, de kezdettől fogva a saját útját járta. Néhány korai művén láthatunk bacskais megoldású tájelemet, Bacskai Béla és Szabó Gyula esetében azonban a két festő programja, a felvállalt művészi, emberi küldetés volt számára a vonzó példa. Az, hogy Nógrádban és Gömörben, a Medvesalján is sikerüljön egyetemes művészetet teremteni, segíteni az itt élő népet önismeretének kialakításában, felismerni és tanítani értékeit, hagyományait, nyelvezetét.

Dúdor István nem volt közéleti ember, sem politikus alkat. Festő volt. A fent jelzett programhoz kötődött egész létével és lényével. Ezért tért haza Dereskre Prágából, Komáromból. Az 1978-ban festett olajképe, *A festő* egyik

főműve. Egy fiktív térben a kép jobb oldalán ülő figura egyik kezét a fehérrel körülhatárolt asztallapon nyugtatja, a másikat az álla előtt tartja. A vörös törzsre három arcot ábrázoló fej épül, melyek mindegyikére külön-külön, mégis együttes hatást keltő fejdísz került. A meghatározatlan tér bal felén, a zsámolyon egy nyitott álkapcsú emberi koponyát s a kép ezen felének felső harmadában falurézletet látunk, háztetőkkal, villanyoszloppal s az égen egy fehér folttal. E szokatlan megfogalmazású kompozíció elemeivel a küldetés misztériumát kívánja kifejezni, hiszen az Szabó Gyula, Bacskai Béla és Dúdor István arcának karaktereit hordozza.

A hatvanas évek derekán indult egy erőteljes, fiatal művésznemzedék. „Egyszerre születünk **Varga Imre, Tóth László, Kulcsár Ferenc és én...**“ Közülük Kulcsár Ferenc volt leginkább rokonlélek. „Egy időben jelentek meg első munkáink. Az én fametszetemet 1965-ben **Kopócs Tibor** közölte az *Új Ifjúság* hasábjain. Nagyon büszke voltam akkor. Járkáltam a faluban, s mindenkinek mutogattam a lekötött grafikát. Mondogatták is az emberek, akkor te már újságíró lettél, ugye?“ Sokszor elmesélte indulásának körülményeit, minden apró mozzanatra pontosan emlékezett. Fontos volt számára ez az időszak; meghatározta művészi útját, kibontakozását, emberi, művészi töltődésének színtereit. Élete végéig az irodalom, s főleg a költészet bűvkörében élt, de sosem illusztrált egyetlen

irodalmi művet sem. Az irodalom asszociatív módon hatott rá. Újraköltötte azt. Beépült az életébe. Ami megérintette, az művészetének alkotó részévé vált, az apokrif írásoktól kezdve a huszadik század egyetemese és magyar költészetén át a kortárs művekig. Az írott költészet hozzásegítette, hogy megteremtse, képnnyelvűvé formálja saját dúdori költészetét, melyben ott mozog az ősi tudat, az élet élménye, a szemlélődés eredménye.

Így született meg már 1963-65 között a *Csonka fűzfák* c. akvarell. A megfogalmazás már ekkor túllép tárgykorén: megszemélyesíti a természetből vett elemet. Az alacsony horizontú kék háttér előtt a vörös figurák, férfi és nő sziluettjeit jelezve, táncot lejtenek. Ősi rítus szerint, az ösztönök játékára utalva. A természeti elem jelenti a kompozíciós motívum kiinduló pontját a *Gömöri ballada* szénrajz-sorozatán és az 1975-ben temperával festett, jelképpé tisztult, hasonló című képén is. A szénrajzok, a múlttal és a jelenel együtt, a kozmikus térbeli létre utalnak. Az egyikben a fővesztett fa az erővonalak kereszt-tüzében áll, meghajlik, de mélyen kapaszkodó gyökerei állva tartják. A sejtelmes térben nagy, fekete hollók repdesnek. A másik rajzon az alacsony facsonkon stilizált emberi fej, amelyet a sugallat oszt ketté. Egy holló a fejre telepszik. A másik farönkön egy fürkésző szempár a nézőre figyel. Misztikum és dráma övezi a rajzokat, amelyek minden patetikus, színpadias előadásmódtól mentesek. A tempera a kinyilatkoztatás erejével hat. A fatörzsből egy asszonyi típusfej nő ki, amely Gömör, ember és táj, múlt és jelen egyetemese értékű szimbólumává válik. A holló jelenléte természeti élményhez is köthető, de bizonyára **E. A. Poe** versének is nagy szerepe volt abban, hogy a holló, különböző felfogásban, 1975-től megjelenik műveiben. Meditáló, beszélgetőtársaként, amint ezt az 1975-ben készült hidegtű-metszetein és 1980-tól tusrajzain láthatjuk. Az 1976-79 között készített nagyméretű triptichonján vézsjóslóan jeleníti meg a hollót, amely valamilyen végzetes katasztrófát jelez. A három különálló kompozícióból álló képen valamennyi szimbólumát felhasználta. Szomorú lelkének hű tükörképe ez a mű.

Indulásának következő nagy élménye a hatvanas évek végéhez kötődik. Már maga mögött hagyta a melegvízi tanonc éveket, a pozsonyi Iparművészeti Középiskolában eltöltött egy évet. Ezek voltak egzisztenciális gondokkal végigküzdött, rövidre szabott életének a legmegalázóbb évei. Alkalmi munkákat vállalt, hogy biztosítani tudja a létminimumát. **Milan Mravec** festőművész műtermében talál jó barátokra s szívélyes fogadtatásra. A kikötő munkásai közt mozogva művészi világlátásába beleivódnak az itt látott karakterek. Visszatérve Dereskre, megrajzolja a munkások sorozatát. A feldolgozás során csak egy-két lap került elő ebből a sorozatból. A *Sötét fej* című szénrajza 1972 körül készült. A háromnegyedes profil kitölti az egész képteret. Az összehúzott ajkak, a bizalmatlan, szomorú tekintet az élet derűs oldalait nem igen élvező ember-típusra utal. Ebből az élményből táplálkoztak az 1972-ben készült *Arcok és álarcok I. II. III.* temperái is. E típusfigurák megfogalmazásával egyidőben, 1968-tól nagy előszere-

tettel rajzolja szülőfaluja jellegzetes embereit.

Meg akarja örökíteni a gömöri ember valódi karakterét. Egyik leghűségesebb modellje nagyanyja volt. Számtalan rajz örökíti meg a mélységesen szeretett személyt, de rokonai, ismerősei is szívesen ülnek neki modellt. A *Volt egyszer egy nemzedék 1968-72* című, zömmel tollal készített sorozata foglalja össze az emberi karakterek mesteri megfogalmazását.

A hetvenes évek derekán egy újabb szénrajz-sorozatot készít szűkebb hazája népéről (*Támaszkodó gömöri paraszt, Két figura, A hírvivő*). Ez utóbbi rajzon a visszatérő elvándorolt jó hírt hoz az úton gyalogló embereknek. Stilizált, leegyszerűsített a táj, s mégis, az érzékeny vonalvezetéssel kirajzolt síkok a gömöri táj jellegét hordozzák. E térben mozgó alakok típusfigurák, a munkásember jellegzetes vonásait viselik, azokét, akik nap mint nap munka után vándorolnak. A néző nehéznek érzi a tájat s a benne mozgó embereket. A vállai közé húzott nyakkal botjára támaszkodó parasztember időtől megtört, komoly tekintete távoli pontra mered. A gömöri karakter, életérzés, a föld és az ember egymásrautaltsága kiegyensúlyozott egységben jelenik meg ezeken a rajzokon, eddig meg nem fogalmazott módon, egy eltűnt világ utolsó üzeneteként.

Az 1968-69-es *Dereski feltámadás* pasztellel színezett szénrajzán is a harsonás figura viszi a megváltás, a szebb és boldogabb lét hírét. A mű a festő szülőfaluja iránti

Dúdor István: Támaszkodó gömöri paraszt, 1970 k., szénrajz

szeretét sugározza. Szinte óvón burkolja be a tájba a falut, s a képmező alsó közepén helyezi el. Az egész képen végighullámzik a kék pasztell rajzolata, s legfelül egy fehér foltban jelenik meg a hírvívő. A festő messianisztikus gondolkodásának első jelei bontakoznak ki e kép eszmei hátterében.

A gömői parasztember figurája hol egész alakos megfogalmazásban, hol pedig csak markáns, kalapos, karakteres fejként van jelen a gömői táj ábrázolásain. A *Végnélküli ember* (1982, tempera) címadója a majdnem monokromatikus színvilágú tájban, csonka fák között, sejtelmes úton bandukol a néző felé. Valahol mögötte, a távolban fehér sziluett körvonalait jelzi az égbolt. A téma túllép önmagán, imaginárius töltésű. Hasonló kompozíciós felépítéssel készült a *Gömör II.* című, 1978-as olajkép, bár itt Dúdor megfordította a téma tartalmi képletét. A konkrét gömői tájba helyezi a képsíkból kifelé tartó, kalapos, sejtelmes figurát, akit az utolsó pillanatban örökített meg a művész szeme, így még részese a természet-összecsapó erők játékának, drámájának.

E témakört az 1987-ben készített tusrája, a *Gömői paraszt anygallal* című kompozíció zárja. A gömői ember karakterisztikus feje fölött megjeleníti a festő légies, szárnyas, glóriás alakját, megteremtve ezzel hovatarozásának, hitvallásának, elkötelezettségének emblematiszimbólumát.

A Prágai Képzőművészeti Akadémián eltöltött hat éve alatt (1973–1979) megszűntek a megélhetési gondjai. Fizikai léte védettséget élvezett **František Jiroudek** professzor atyai oltalma alatt. Rendszeresen dolgozott. Nagy élvezettel ismerkedett az emberi anatómiával és a csendéletfestészet nyújtotta lehetőségekkel, a nyári festői gyakorlatokon pedig a közép-csehországi vidékkel, a kladnói munkásokkal, az ezüstös csillogású jizerai hegyekkel. Szerették, becsülték Prágában, munkáját elismerték, mégis magányos volt. Erről így vallott: „*A magányosság összetételében az objektív igazság. Csak művész képes rá!*“

Sok barátja volt, de szellemi társra Bacsikai Béla halála után nem igen talált. Egyik önzetlen segítője **Duray Mik-**

lós volt, aki már a hetvenes évek legelején megérezte, hogy Dúdor István erőteljes művészi ígéret. Ő volt a mecénása. Segítette útját a prágai Képzőművészeti Akadémiára. Ő kereteztette be diplomamunkájának képeit, s kezdetben adjusztálta kiállításra szánt alkotásait is.

Dúdor István Prágában nem sok helyre járt. Élete az Akadémia festőműtermei, a kollégium, a Kampa-szigeti művészsöröző, a Malá Strana-i borozók között zajlott. Szeretett az éjszakai, kihalt utcákon járni, a fényekre, a formákra figyelve. Szeretett Prágában élni, de a város panoramatikus sziluettjeit csak kevés műve őrzi. Ezért is nagy érték a művészettörténet számára, hogy előkerült 1976-ból két érzékletes módon sárga papírra vetett szériarajza Prága hídjairól.

Ritkán volt virágos kedve, de ha egy rövid időre mégis, rendszerint tavasszal, áprilisban és májusban. Ilyentájt még többet járta a természetet, s csavargásából kötegnyi mezei virággal tért meg. A dereski fazekasok által készített korsókba rakta őket, s különösebb rendezgetés nélkül megfestette a csendéletet. A kép elkészülte után a virágcsokor ott száradt el a széken vagy a műterem asztalán, ahová tette. Hosszú ideig gyönyörködött a széthullott, elsárgult levelekben, virágszirmokban. Virágcsendéletei a lelkében megbúvó harmóniaigény kifejezői.

Képei az ember mindennapi életében megjelenő költészetéről szólnak. Komplementer színekre épülnek a kompozíciók, szerkesztésükben egyediek, a téma túllép a festői vásznon. Egy motívum, mint például egy drapéria, fonnott kosár, kilóg a képből, s valódi léte valahol másutt folytatódik.

Prágai kollégiumi szobájában születtek meg a *Dereski festő* kompozíciói, az *Angyalfestő* motívumok, a hármastűz elemek, a megfeszített Ember-Krisztus és az ablak motívuma. Mindezek a képi jelek az elvágódását jelzik, képzelő, teremtő szellemének tágabb teret biztosítva. E motívumok élete utolsó szakaszában fokozott intenzitással vannak jelen műveiben. 1986 tavaszán és nyarán ontja magából a gömői táj konkrét ábrázolásait, elvéhez hűen, amit egy rajzának hátlapján jegyzett fel: „*Nulla dies sine linea*“ (Egy napot sem vonal nélkül). Az év második felében szűkebbé válik művészi ábrázolási köre. Egy-két kivétellel (ilyen az utolsó csendélete vérvörös drapériával), visszatér az emberi egzisztencia kérdéseinek felvetéséhez, a gyötrődő, ülő krisztusi alakú ember, a keresztre szegezett ember, a *Don Quijote-figura*, a *Szárnyaszegett anygal* és az *Utolsó vacsora* sajátos megfogalmazásaihoz. Szimbolikus elemként felhasználta mindazokat a tárgyakat, amelyekhez köze volt: ecset, paletta, váza, tányér, pohár, macska, kutya, holló, radar-szemek. A lemeztelenített valóság, a tragédia előérzete van jelen ezekben a kompozíciókban. Megdöbbenéssel áll előttük a szemlélő.

„Hogy lehet az, hogy végülis emberek között ide ér az ember.“

(1998)

Dúdor István: A Kampa-szigeten, 1976-77, tus, ecset

Dúdor István: Festő és modellje, 1981, ecsetrajz, papír

A. Marton Gyula

A Festő

ahogy kívülről látod a gyönyört
minden eresztékeiben befogad nőd öle és testéből
kicsi pipacs-fejecskék bólintanak:
most!

úgy szólok most szépen, tisztán
ahogy a Rengetegeken áttör a Hideg Fény
és arccal homokba buksz ugyan
de már
tisztulsz és madárméz csurran homlokodra
Szülőfölded
mint Kereszt
kiált üvölt röhög és kísér
fogja a kezed
Kezeid

*

Nem is álomtestű angyaltest foglalta el méltóságos helyét. Később egyre többen voltak, és lebegtek, úsztak lehuny szemében. „Később“. Évek múlva is félve, belső remegéssel beszélt erről az éji eseményről. Nem is mondta, inkább hörögte, buktatta ki magából a félelem, a döbbenet szavait. Az angyaloknak inkább szép férfiarcuk volt, és ettől még riasztóbb volt e névtelen élmény. Mert

nem álom volt.

Utcán ment, járókelők léptei ölelték magába cipőjének lomha suttogását. Terek hosszú padsorain színes ingekben pompázó külföldiek. Kattogó fényképezőgépek, szökőkútban cigánygyerek.

Kopogott halkán. A bejáratit rugdosta. Csokrait várótermek kövén hagyta. Az angyalok is így érkeztek, akkor, azon a csillagatlan éjszakán. Veronikánál egyszer Krúdy Álmoskönyvébe bújt. A betűrendes útmutató után gyors keresésbe fogott. Lapozott, és félt. Nem talált magyarázatot. Mikor a könyvet Veronika kezébe adta, kedvese másik kezével arcát érintette. Kedvesen, emberin.

Valahol egy szökőkútban sötétbőrű emberke fulladozik. Kőbe-vízbe zárt teste rándul, és mégis túléli a hirtelen jött rémséget. Ebből nem lesz tömör híradóanyag. A világ is fulladozik. Az élők álmaikban szeretik immár elmondani vágyvillamosaik hidegvas történeteit. Szeretnek. Vágyanak. Nincs esélye a halálnak.

*

Csendesen, illedelmesen elkéredzkedett András bácsitól. „Nem megyek messzire. Hozzak magának is valami finomat az üzletből?“ De már indult is. Az aranysárga táblák és a kertek végei között kanyargott lefelé a poros. Szemben, mint nagy meseóriás, nézett rá Ispánmező dombarca. Haja erdők, arcvonásaiban a mezők, rétek mosolyogtak és apró földművelők, mint a szája és szemének fényei. Magyarok, szlovákok, békében.

A kicsi kocsmában és az apró üzletben testvérek. Lajos és István. Nagyon szomjas volt. „Piros limonádé van.“ – mondta a kocsmáros. Fehér köpenyben volt, és mintha... Igen, nem volt mersze odanézni. Félt a látványtól. Egy lélek sem sehol.

„Nyitva van az üzlet is... A legyek miatt csukva az ajtó.“ – szólt csendesen. Két mankó a szék mellett. Az üzletben rend, kézzel írott árcédulák, a boltos egy lábbal erőteljesen lép. Nem várja a másikat. Sopronban, a kórházban maradt.

Szaladt, sietett föl a kaptatón. Behunyta a szemét. Most látta, ami fájt. A fehér köpeny fölött a csillogó, fényes mellett gödröcske, számárok csillogott. „Milyen szép látni.“ – hallotta a szívét.

*

meseerdők manói ujjacskáikkal
körbe karolják ujjaim ahogy hozzád
érek és egy Hatalmas Átugorhatatlan Máglya
fényeiben
ragyog
útjaim

minden köve
 kavicsa
 oszlopa
 út menti fák
 ahogy át akarom ölelni őket
 mint jóságos tett maradjak meg
 mindig az Emlékezetben.

*

Az Álom a két falu között a poros úton valósult meg a
 gyermekben. Az óriások világa, a felnőtteké nem csöpög-
 tetett mézet piszkos-dolgos tenyerébe. Láta, hogy a ter-
 mészet, amelyben e falvak, mint madarak fészkei helyez-
 kedtek el, jóságos. Láta a sok munkát.

Ahogy arca néha András bácsi karjához ért, nagyon jó
 érzés volt. A táltosok lassúbbodtak, és az árnyak megnőt-
 tek. Megnőtt a világ a mai napon, és örült, felszabadultan
 rakosgatta apró ajándékait iszákjába. Deresk határában
 újra felgyorsultak a paripák, megéreztek a hazai, friss
 széna illatát, az ismerősök ujjukat kalapjukhoz emelve
 köszöntötték őket. András bácsit mindenki ismerte. Haza-
 értek.

*

az utcák a Templom előtt érnek egymásba
 lánc lánc eszterlánc
 az imádságoszlopok között
 mint virágindák
 házakat családokat
 összeölelő fonatok
 ezernyi kicsi és markos kéz alkotta
 falum Deresk

lánc lánc eszterlánc

kinőttem az utcáid
 de kiskertjeid szirmaiból
 hörpintem
 lépteimet
 tisztító
 vigyázó
 figyelő
 akaratos
 harmat-könnycseppjeid

valahol így hordom

én

gömöri díszem

láncom-

lánc lánc eszterlánc

Láng lángok tánca

lánc lánc eszterlánc

*

A fiú sírt, és a tanító komoly arccal nézte a sovány,
 magas ifjút: „Ellopták a tolltartómat“, mondta, és a taní-

tónak is elszorult a szíve. Régen voltak ilyen fadobozok,
 dobozkák, melyek kincstartalma rekesz és gátlás nélkül
 kavargott, zörgött a táskában. Sötétkékes zugaikban egy
 kicsi kitörött ceruzahegy, tollpihe, gyurmarögöcske. Már
 édesapja is úgy kapta nagyapától, aki mindig a háborúról
 és az asszonyokról beszélt. Az asszonyokról, akik elhagy-
 ták és azokról, akiket ő hagyott el. Halkan beszélt és csil-
 logott a szeme.

Ivan ezekben a hetekben édesapját egyre izgatottabb-
 nak látta, érezte. A nagypapa háborút idéző izgalma láta
 újra megelevenedni. A rádióban Kubáról, Kennedyről,
 Castróról beszéltek.

„Olyan kicsiség... Az én fadobozkám, az én tolltartócs-
 kám, amelyben mindig hiányzott valami“ – rebtent föl
 benne a szelídgalamb gondolat, pihéivel könnyeibe érve
 Ivannak.

törzsöd aztán férfi
 de lehet asszonykezek
 faragják
 éles késsel
 kicsi baltával
 házi szerszámokkal
 többágú díszes talpacskába
 de most még
 Ágaidon
 aranyháromtombolás
 a Fák Utolsó Levelei
 raknak
 Fészket Nyitott Barlangocskákat
 mindenhová
 hol szem, szerelem,
 álmodozás van

*

„Akkor megint csak vacsorára jöttök meg, ugye?“ –
 kérdezte anyja, oldalt nézve a párolgó krumpplihásabok
 közül. – „A szakadéknál vigyázzatok, és jó legyél!“ A két
 Bacsikai fiú szinte kórusban zúgta: „Ne tessék félni!
 Rajzolni akarunk, mert a fákat, a dombokat nem lehet
 hazahozni. Csóóókolom.“

Bandukoltak a dombok közé, a fákat érintette már
 tekintetük, és madarak köröztek fölöttük.

Váratlanul és szelíden érkeztek a jövő képei, mint
 filmkockák; csak egy leheletnyi suhanás... Szép, erős
 kilincset markolt ujjai között egy pályaudvaron. Érsek-
 útvár lehetett. Utazott. Senki nem kísérte ki, és senki nem
 várta. De az emberek csillogtak. Iskolás emberké siettek
 egymásba kapaszkodva, megbátorodva, hogy többen
 vannak, mint a külön-külön, mindegyeszáligmagukbaros-
 kadó felnőttek. Láta, hogy a fák a szélben bozontos
 koronáikkal egymásba bújnak és ölelkeznek. A szélcsend
 maga volt a vágy, az újraölelés gyöngéd vágya.

Deresk házainak már csak a füstje mutatta a helyet,

ahová sötétedés előtt vissza kell térniük. „De ha eltévedünk... Nem, azt nem szabad!” – gondolta. A három leendő férfi egybeolvadt a gömőri dombok színes lankáival. Néha erős fákká változtak, aztán egy pillanat alatt fény-sugár lettek, amely áttör a soklevelű mogyoróbokrok lombjain. Állandó zsongásban közelítették meg céljaikat. Először Béla talált megfelelő helyet. Készült a vázlat, és István lekuporodva figyelte az első vonásokat.

„A kezdetek. A hajnalok bíbor, pipacsvörös fényei. Mint a tenger, amikor átömlik a látóhatáron, és benne a felhőfoszlányok, a még vaksi felhőállatok, benne az Örvényben, a felkelő Tűzben.” – érezte.

Azt is, hogy egyszer kilép a dereski dombok közül, megércesedve, és festőállványa a műteremben várja majd gazdáját végtelen napéjegenlőségeiben.

*

akkorra a szomszéd Sanyival már nagyon sok lapos és szerintünk házépítésre alkalmas követ összeszedtünk

az udvar kietlen szögleteiből és óvatlan (számunkra meghitt)

Hosszú pillanatokban a Kút mögé

hordtuk

egy kupacba

azt hiszem

valamikor a 80-as évek elején

láttam egy könyvüzlet kirakatában a mesék könyvét:

Tündérkupac.

*

Színes gombolyagok mindenütt. Hetek múltak el, és a ruhakupacok alig-alig fogytak. A szomszéd néaninek az olló már véresre dörzsölte az ujját. A gyermek is segített, ő is ott akart lenni. Még a szövőszék építésénél is. Az iskolából nem maradhatott ki, de minden percében otthon járt, a szép futószőnyegekénél. Csendesen dolgoztak, mint szelíd méhecskék dongtak a színek gomolygó kódében.

*

vázlataimban

a fonalak a kötődések

a hajtinccsé összegöndörödő

szerepetgombolyag

valahol láthatatlanul

felragyog majd

halálom után

*

A falu, az emberek, a tarlók lüktető vércseppjei maszalták a fehér lapokra a maradandót. A mű, ugyanúgy, mint a gyermek születése, fájdalom is. Elbúcsúzik az édes, lágy buroktól, amelyben született, erősödött és kezdéjét. Hidegben, fagyban, tejben, vajban, óhajtván a má-

mort és lehajtott fejjel, amikor szégyenkezni kell. A lehajtott fej nem megalkuvás és menekülés a valóság elől. A lehunyt szemek is lehetnek források. Forrásai az örömmek és a kínzó fájdalomnak. A könnycsepp, amint elhagyja a lehunyt forrást, és forró útjára csordul. Óh, ember! Száritottál már fel égő száddal könnyeket? Simogattál már zokogó, remegő testet? Érezted már, hogy meghasadsz? Mert szeretsz, és nem kell a tested önmagadnak immár.

Lépcsőn

le

VELED

kezedben

kezem

vigyázz

lépteiden

gyermekeink

néznek

RÁNK

kezemben

kezed

Édesanyját nézte, de a nagy, fehér vászonterítőre hullt halványkék jelet látta. Tegnap szedegette a csokrot; válójában legigazibb, legvéresebb díszje az ujjai voltak, amelyek átölelték a zöld szárazakat. A gyökerek a ragaszkodást, a száraz az erős lábakat jelentették neki. A virág meg? Ráadás. Végtelenül szép és izgalmas, mint egy csók, egy ölelés. Készülődött az útra, amely újra kedveséhez vezetett, a városba, ahol egykoron Klapka úr tartotta a rendet, a fegyelmet, a kardot és a reményt. Az emberekben a Nagy Folyó északi partján. Anyja mozdulatai, mint vers rímei zengtek benne. Egyszerű volt és mégis angyali. Angyalkás. Kicsi angyalka volt a Jel is a vászonterítőn.

*

Éreztem, hogy K. ujjai erősek és a sirályok szárnyai-éval rokonok. Tenyerének mindig volt egy jó meleg barlangocskája és ő hagyta: keressen meg. Halkan mentünk, a sötét utcákban az ő léptei irányították a ritmust, az irányt a célunk felé. Szabad kezemmel az utca bokrait üdvözöltem, ilyenkor ujjai megfeszültek, lágy bilincsbe zárták az enyéimet. Halkan beszélt, miért erre megyünk, és hogy örül nekem. A felvonó ajtajából mentünk még lefelé pár lépcsőfokot. Nehéz visszagondolni, mert a szív nehéz. A szív kegyetlenül, mérhetetlenül nehéz tud lenni.

*

Nagykabátját óvatosan, béléssel a föld felé, a mohás kisszigetre terítette. Ujjait széttárta, és halkan beszélt a fekete posztóhoz. „Majd ha érzed, hogy vágyaink patanásig feszültek, ha az övé és az én testem már egy, akkor majd betakarsz minket feketeposztó ujjaiddal, cimborá...” A közeli diófák levelei zizzenésükkel, vastag törzsükkel csalták a festőt magukhoz. Közéledett. Az avarszőnyegen

lassan lépett, és érezte, a fák örülnek, befogadták. A nap-sugár átbotorkált a levelek résein, testén fények csillantak, halkan dúdolni kezdett. Aztán Veronikát szólította halkan.

Félek
mert a szerelemben
nem szabad
bántani az ölelő
testben
a sziporkák lágy ívben
drágán
szórják csillagaikat
öled
hullámaiban öreg
csónak vagyok
csókolj te asszony
forró
szerelmes combjaid óh
szoríts

*

Anyja barna kezének csillogó pihéin csillant a fény, fülében a szó: „Vigyázz rá, ne dőljön el... A buszhoz majd én viszem.“ Halkan csukta az ajtót. „Apád hátul van, menj!“ A rajztábla eldőlt, a tyúkok riadtan rohantak az Ismeretlen Ellenség elől. Az utca csendje fölé a madarak csivítje épített boltívet. Az ősz színes eresztékeiben ott ragyogott a felfűzött paprikák pirosa, az iskolatáska, a sétáló szerelmesek szemérmes pírja, a szüret édesgömbölyűi, mind.

Néptelenül teli volt az utca. Ahogy elporzott a busz Tornalja felé, még sokáig integettek a barna anyakezek. Csillogó pihéikkel.

Kövesdi Károly

Odaszegezettek

(Dúdor István: Társaság)

De fura népség: ülnek a padon,
egy, kettő, három alakok.

De fura pad, kínszék, örömderes,
körül morajlás, habos, leveles.

De fura nézés: ki tartott szeget
s lendített kalapácsnyelet?

De fura népség: három bús madár,
csőrükben szeg, karmuk közt kalapács.
(1980)

Bettes István

Reflexiók 3 lassan sárguló levél kapcsán

1.

Vonulásaink, vándorlásaink, kiruccanásaink, hanyat-tatásaink és megpróbáltatásaink (ama bizonyos nyárs-polgári „Pro probitate“ címén-ürügyn) sehogysem vég-ződhetnek valami nagy nyakkendő-s happy enddel... Pistám, a végzetes példa erre éppen Te magad lettél úgy 20 évvel ezelőtt.

2.

Majdnem öt évig szövögettük indítványodra a tervet, hogy egy szép napon még ellátogatunk a száztornyú városba, körbesörözzük bohém művész-diákéveid emlé-kezetesebb helyeit, felkeressük Karmazint a tanszéken és még Jiroudek mestert is meglepjük orvul vidéki nyaraló-helyén. Ez bizony ugyancsak nem jött össze... Pedig már közel volt, de hát: Tornalja, Centrál, Kajo, házipálinka, buszmeálló, cigányok, ruszlik, botrány, katasztrófa, förtelem, aljas és végzetes tragédia. Fokozni nem igen lehet, haladja, nincs mit hozzáfűzni...

3.

'87 februárjában Pozsonyban utolsóként azt hiszem, én nyitottam neked ajtót. Azt nem állítom, hogy már végképp senki sem adott volna szállást (nehéz, vívódó természetedre való hivatkozással), ám sokszor magam is megtapasztaltam kiszámíthatatlan barangolásaink alkal-mával, mikor úgy rajtaütésszerűen egy-egy kedves ismer-ős lakásához, házához vagy intézményéhez vergődtünk, hogy azt mondtad, kaputa! – többet én már ehhez vagy eh-hez sem csöngetnék vagy kopogtatnék, még ha hívnának se tenném be oda a lábam... Hiszen kintről nagyon is jól látszott, hogyan kapcsolják le hirtelen a villanyt, nagy gyorsan talán még az ágy vagy a dívány alá is elbújnak, hogy megússzák a tépelődő festőt költő barátjával, s így óvják-mentsék hitványka (amúgy igencsak művészetpár-toló) szocialista-kispolgári családi nyugalmlukat, békessé-güket, szűkölő-hunyász egzisztenciájukat.

4.

Váratlan látogatásod emlékezetes utolsó napját – kissé rendhagyó módon –, a „szépművészet“ egyik fővárosi „temploma“ meglátogatásának szenteltük. Két Staropra-men legurítása után benyitottunk hát akkor a pozsonyi Városi Galéria Mirbach-palotai kiállítótermébe. Pár évvel korábban itt volt szerencsém hozzáértő kalauzolásoddal végignézni **Jakoby Gyula** mester kiállítását. (Ennek a hatására kerestem fel később személyesen is Kassán.)

Ám láss csudát! '87 februárjában ugyancsak rendszer-hű kiállításnak lehettünk szemtanúi. A címe ez volt: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom szlovák képzőmű-vészek alkotásainak tükrében. Rádás csupán, hogy ez meg még hatványozottabban a rajtunk kívüli egyetlen

látogató, G. festő elvtárs, a Képzőművészeti Alap elnökének a szeme tükrében teljesedett be igazi fénnel. Ettől voltál aztán egészen a plafonon és éltetted nagyokat szökelve szlovákul a VOSR-t. Kor-paródiaként ilyen figurával húztad be utoljára dereski műtermed ajtaját. Ez is kapta...

5.

Hátralévő kevés idődet vidéki visszavonultságban töltötted, legfeljebb ha lementél Harkácsra vagy Tornaljárásra. Tusrajzaidat és képeidet arrafelé szinte képtelenség volt méltányos, tisztességes áron pénzre tenni, hiszen otthon jóformán amolyan „falubolondjának” néztek, amire tehetetlenségben cinikus, jópofa bohóckodással még alaposan rá is játszottál néha. S hogyha már mindenképpen lúd, akkor legalább legyen majdnem ingyér... 20 korona a tus, egy-egy pasztell, akril vagy olaj talán még százat is megér! Mindegy. „Az ember a végén...”

6.

Mindig szenvedélyesen érdekelt minden, ami a valós életben és a kortárs képzőművészetben (bár ezt a szót mesterkéltsege, a művészettörténészeket pedig nyakatekert tudálékosságuk miatt nem szeretted) történik, ezért kellett állandóan a legfrissebb katalógusok. Tudni akartad, hogy vannak, mit csinálnak a „kartársak”, hol és mit állítanak ki, szóval vidéki elzártságodban is szeretted volna mindig kontextusban lenni. Hiszen ez volt az, amire rátetted egyszeri, megismételhetetlen életed, mert ezt csak így lehet, csak így lehet érvényes és hiteles, kizárva mindenféle-fajta apró kis magalkuvást a különféle elvárásokkal. Mindezt másoknak még úgy-ahogy meg is bocsátottad, elnézted azoknak, akik családjukra, megélhetésükre hivatkoztak, magadnak azonban soha. Itt nem volt kegyelem. Akkor inkább már a lepusztulás, mintsem a „Nagy Igazi Művészi Alkotásokat” cizelláltan bújtatott, tendenciózus, mesteri szocreál metszetek bevetése árán is kiváltani az érvényes és hiteles fennmaradás érdekében.

7.

Édesanyád mondta el nekem később, hogy „kivégzésed” előtt pár héttel az egyik szomszédos községben teljesen véresre vertek, azzal az ürüggyel, hogy hiszen Te már majdnem mindig csak Krisztus-képeket festesz. Lehet, hogy valaki, vagy valakik tudatlan páriákat uszítottak ellened? Nem tudom, ez már nem bizonyítható. Akkor a helyi iskolaigazgató barátod adott rád tiszta inget, még így mehetél vissza Dereskre...

8.

Egyik emlékkiállításod katalógusában olvasom a személyeddél és alkotásaiddal is túlfűtött buzgalommal és odaadással foglalkozó F.V. művészettörténész megfogalmazásában „Befejeződött egy újabb életpálya, s végérvényesen kiegészült a triász: Szabó, Bacsikai, Dúdor. Egyként vallották, hitték és tették, hogy egyetemes, igaz művészetet lehet teremteni a provincián is, Nógrádban, a Med-

vesalján és Gömörben. A lezárult életpályák igazolják hitvallásukat. Művészetük az egyetemes magyar kultúra részévé vált. Sajnos a jelenlegi magyar kultúrpolitika alig vesz tudomást erről.” „Sajnos?!“ Ezt még megfejelném egy szállóige-szerű **Kosztolányi** rímrel, mégpedig: „Csodálkozol a kokainistán? Gondolkodj el az okain is tán!” Persze, hogy Dúdor komolyabb helyeken (Prágában, Budapesten) is szeretett volna megmutatkozni alkotásaival, hogy megmértessék máshol is, ne csak a provincia eldugott falvainak kultúrházaiiban, múzeumi folyosóján vagy ifjúsági klubjaiban. Távol állt tőle, hogy bármilyen szinten önmaga ügynöke, szószólója, újabban menedzsere legyen. Ennek ellenére '86-ban mégis sikerült őt elcsalnom Budapestre, hogy felvegye a kapcsolatot a művészetére fogékony és nyitott **Nagy Katalin** művészettörténésszel, **Kondor Béla** későbbi monográfia-írójával. A felvidéki képzőművészek feltérképezésére megítélt ösztöndíjjal már az akkori magyarországi kultúrpolitika is támogatta, hogy legtehetségesebb alkotóink integrálódjanak az egyetemes képzőművészet értékrendjébe. S hogy min bukott meg az egész? Talán nem is kell mondani, hogy az emberi kicsinyességen, féltékenységen, parcellázáson, kisajátításra. Hogy X alkotásai az én kizárólagos hatáskörömbé, Y életműve, elhelyezése, besorolása, katalógusainak összeállítása, kiállításainak megrendezése pedig egy „jogutód” kolléga hatáskörébe, asztalára tartozik. Így érthető aztán, hogy lényegében kútba esett a kolozsvári gyökerű, felkészült budapesti művészettörténész ösztöndíja és minden erőfeszítése, mert gyakorlatilag nem tudott a felvidéki alkotók és művek közelébe férkőzni, hogy azokat aztán a későbbiekben mérték szerint besorolhassák a az egyetemes magyar képzőművészet értékrendjébe. Költői kérdés: hogy ihasson mindenki akár a legtisztább forrásból is, ha békák ülnek a kövön?

*

1. levél

Kedves Pista!

Deresk, 987.V.3.

A kurha életbe! Szóval itt ülök e vasárnapi reggelten (sic!), tele ezzel-azzal – étellel, halállal. Neked próbálok írni, mert úgy látszik, az emberek másfelé orientálódnak, de ezen már nem lehet csodálkozni, így van már ez – legalábbis a legutóbbi hipotézis szerint – legalább 200 000 éve. Lehet, hogy nem jól hallottam, na de annyi mindent hall manapság (is) az ember, hogy úgysem érdekes, ill. úgyis tudatlanul halunk meg... Hát igen, talán Kierkegaard is érdekes, habár ezért manapság itt nem aggasztanának díszjelvényt a melledre. Talán Évától hallottál „szerető N. szép Évától” „odüsszeusi” utamról, és hogyan „tartott fogva Kirke”-ként, na de szerencsére ő (vagy szerencsétlenségére) másképp látja a dolgokat, de az is lehet, az én szerencsétlenségemre, na de minden jóban van rossz is, habár azokat a napokat nem kívánom senkinek, volt tehát, ahogyan volt...

K. A. is jelezhetett a Komáromban történekről, vele bizonyára találkozol, esetleg másokkal, Alex miként tűnt el, lényegében nem is tudom. Azt viszont nem tudhatja ő sem, hogy jártam Szerdahelyen. Sz. Laci megígérte, hogy április valamelyik hétvégén (május 3 van!) eljön(nek) Dereskre több dolog miatt. Először H.-t említette, majd valamelyik orvos barátját (nem írta, kiről van szó), de elhallgatott, nem ír és főleg nem jöttek. Egy időben írt, apámnak is, küldött 500 Kcs-t, legyen miből élnem, szóval katasztrófa na. Gondoltam, most e három munkaszünet alkalmával eljön, de semmi jel, hír.

Jó ez a „kollektív magány“ a munkára, lehetne itt dolgozni, de „élni kell, élni kell“, bizonyára érted, mire gondolok. Itt nincs Gažovič, nem ordítok a szocialista realizmus miatt, a VOSR-t festem (festeném) nincs TV (pedig tegnap a prágai Nemzeti Galéria igazgatója, volt tanáromnak volt műsora), nincs kontextus. Nem látok művészeti folyóiratokat, a postámat se kapom, de nem sorolom tovább.

Pista, hallom – a rádióból –, hogy Budapesten több érdekes kiállítás van-volt. Nagyon kérlek, írd az Imrének. Vagy talán jobb lenne Luszicának telefonálni (neked onnan könnyebb, és én még a címüket se tudom), hogy szerezzenek katalógusokat ezekről a kiállításokról. Ezekről volna szó, amiről tehát tudok (lehet, nem pontosan írom a kiáll. címét): A kortárs magyar képzőművészet (festészet?) Kortárs jelenkori brit művészet. A fiatalok stúdiójában Koncz nevezetű művész – ezt is nagyon hangoztatták, a másik nevét nem tudom, Luszicza bizonyára tudja.

Egyszer a fiatal művészek klubjában volt ott egy Koncz (Koncz Zsuzsa testvére), nem tudom ő-e, de érdekelné a katalógus. Tudom, Magyarországon drágábbak ezek a dolgok, de valahogyan megfizetem, vagy ott, de hisz járnak ide is, ezt nagyon hangsúlyozd és nagyon remélem megteszik ezt nekem(ünk).

Már hetek óta nem jelentkezik senki, főleg Sz. aggaszt, ismert képeket is hoznának (képeimet Somorjáról), mert O., ill. a Múzeum tudna vásárolni.

Így hát ideges vagyok. Most segítenének azok a katalógusok, nem tudom miért, de úgy érzem. Itthon létem alatt csináltam azonban egy-két dolgot. Olajat, rajzokat, összevissza úgy vagy ötven dolog, no de most a mennyiségről írok... Hát ne haragudj ezekért a zaklatott sorokért, nem tudom, hogy meddig vagyok itthon, de hová mennék és miből? Jelentkezz hát, és üdvözlöd a „körtársakat“, ha még emlékszik valaki egyáltalán rám. Anyám Szármában van a kórházban, „E. férjénél“, de oda se tudok eljutni, még a buszra sincs pénzem. Mi van veled? Dolgozol? Zalán hogyan fogadta a verseid? Szóval mindenről új,

Szevasz Pista.

DRŽKOVCE, 52 98262 GEMERSKÁ VES

2. levél

Szevasz Pistám!

Deresk, 987. V. 24.

Bizonyára azóta már megjártad Komáromot, Budapestet. Nem jelentkeztem; lejárt az útlevelem, olyan izgalomba tudnak hozni ilyen dolgok, hogy na... Most „Sebők Guernicájához“ nem mondok semmit, én is valószínűleg egy hosszú esszé-eszmefuttatásba kezdenék, de minek? Esetleg majd szóban, na meg tudod, hogyan van ez... Megkaptam a fényképedet is, igen, dereskis (is), de engem valahogyan Szinnyei Merse Hóolvadására emlékeztet – talán ismered. Már vagy két napja kapingálok ismét valamit, tudod nem könnyű, remélem a zádori kép is megéri bennem, de néha olyan kurva dolog ez a festés, szóval teher meg kín, de annyit beszélünk már erről. Pesten bizonyára sok érdekeset láttál, vettél és talákoztál emberekkel is. Örülök, hogy írt Zalán neked, látod mégis vannak ILYEN emberek is. Különben hallottam valami paródiát versére a rádióban. Végül is kikkel talákoztál? Sajnos Sz. Jenő nem küldte el a mai napig az 5 kg-s katalógusokat (vasárnap 24. van), tudom, túl lassú ő, de ilyenkor nagyon dühös tudok lenni. Sz[iget] nem tudom, hogy mit mondhatott a telefonba, nekem még egy lapocskán se jelzi, hogy mi történik. Ugyanis úgy érzem, néhány kép „kulcskép“ volt (már amit elvitt), és le kellett volna belőle adni kiállításra is. Sajnos ő is azt hiszi, hogy levegőből is megélek, immár két hónapja vagyok lényegében szüleim nyakán – baszná meg a kurva bűdös élet – 37 éves koromra. Tudhatod, milyen érzés...

Nem akarom én, hogy „Sebarteszem“ legyen, én se vagyok Pikaszov (azbukával írva), de azért mégis.

Hát ücsörgök itt szomorúan e vasárnapi délutánban, délelőtt dolgoztam, de most (is) kellene csinálnom. Hát Pista, röviden ennyit. Tegnap és ma délelőtt írtam én Neked hosszú sorokat, de csak úgy belül, múltkor így papíron is, de széttéptem, az írás se megy, még egy levél-írás se. De hisz látod. Nem tudom, mikor jutok már el arrafelé (Pozsonyba), néhány sort írtam Karmazinnak (a volt tanársegédem, most már docens és osztályvezető), hogy küldjön katalógust(sokat), nem tudom, válaszol-e. Jiroudektől vette át az osztályt, Jiroudek már nem tanít. Oda is el kellene menni már, mit szólsz hozzá? Hát szia, üdvözlöm feleségedet, a gyerekeket (emlékszenek még rám?) és hát aki még ismer. Valami mást (is) akartam írni, de forrongnak a kikívánczó képek, na és a vászon is csak vár...

Én meg várom válaszodat, talán „többet tudsz rólam is“, hisz kéznél van legalább egy telefon.

Maradok szeretettel Dúdor Pista.

U.i.: Van egy „udvarlónóm“, de ez (se) házasságra néz ki. Ő már volt itt vagy háromszor, én egyszer nála Tornalján. Gynek hívják. E. még mindig szép, a férje meg féltékeny. Most szívesen mennék Tornaljára, pénz hűján nem tehetem, így is a múltkor is Gy. „tartott“ el. Bizonyára megérdemlem...

Meg most jó lenne egy sör is, de itt, Deresken? Még vizet se adnak. Bizony ilyen is egy festő élete...

3. levél

Nagy Katalin művészettörténész Bettes Istvánhoz címzett levele (Budapest, 1989. július 26.)

Kedves Bettes István!

Ne haragudjon, hogy megvárattam válaszzal, de egy kis időbe tellett, amíg megtalált levele, s az igazság az, hogy én sem siettem a válasszal, mert éppen egy ösztöndíjkérelmem elbírálását vártam, amelynek témája összefügg kicsit a Jakoby- és Dúdor-hagyaték földolgozásával. A tématerveket végül nagy örömmre elfogadták – e szerint egy esztendő alatt el kell készítenem a felvidéki kortárs magyar képzőművészet vázlatos térképét. Elsősorban informatív szempontok vezérelnek, amolyan kislexikont szeretnék összeállítani. A Képzőművészeti Alap e munkát, mint adatbázist tudná hasznosítani, kapcsolataiban fölhasználni.

Dúdor halálhíre nagyon szíven ütött. Egyszer találkoztam vele, de azt nem felejttem el, mert a lénye engem annyira Kondorra emlékeztetett. Nem is egyszer, hanem kétszer találkoztunk, csak egy napon, s két arcát mutatta meg. Délelőtt a Galériában kedves, udvarias, tartózkodó és szűkszavú volt, aztán délután az FMK-ban (Fiatal Művészek Klubja) föl szabadultan az alkoholtól, magabiztos, kemény, de támadó, mint egy sértett vadkan. A budapesti kiállítás, amit annyira szeretett volna, most már mindenképpen csak megkésve válhat valóra. Sajnos, nekem nem volt elég befolyásom, ismeretségem, hogy e kiállítást segítsen, pedig '87 tavaszán elcsábítottam valakit Komáromba, hogy nézze meg Dúdor munkáit, de hiába, nem érezte meg, nem tett érte semmit.

Kedves István, nagyon megtisztelő az ajánlata, boldogan tennék eleget a feladatnak, csupán az idővel állok hadilábon. Az elkövetkező egy évre nem csak az ösztöndíj miatt van szükségem, hanem van egy két esztendőös fiam, aki még nem megy óvodába, s mellette még tanítók is a Szépművészeti Főiskolán művészettörténetet. Tehát, ha még várhat a munka, úgy állok elébe, ha nem, akkor le kell mondanom róla.

Természetesen ki kell használnom, hogy így rám talált, hiszen biztosan tud nekem segíteni a fent említett témával kapcsolatosan. Egy egyszerű statisztikával szeretném kezdeni a munkát; hányan végeztek Pozsonyban szobrász, festő vagy grafika szakon '45 után, s hány volt köztük magyar? Kérem írja meg nekem, lehetséges-e ezt megtudni, kikutatni vagy esetleg könnyebb a dolog, mint gondolom, mert például léteznek évkönyvek vagy egyéb nyomtatványok, amelyekből ezen adatok könnyen kiszedhetők. A következő merész kérésem, ha Pozsonyba utaznék, tud-e nekem szállásügyben segíteni, olcsóbb szállást találni. Nagy segítség lenne, ha felvidéki festők, szobrászok címét meg tudná írni, később biztosan mindenki tudna újabb címekeket adni.

Segítségét előre is köszönöm, baráti üdvözléssel:

Nagy Katalin

Bárczi István

Búvölő

(Pista emlékének)

Virágágyak sün-hátán
merevül ezer tüske.
Rózsákat tép a sátán.
– Ide ne ülj le!

Tövisen csüngő szirmok
töppedt, fekete csücske.
A hold lidércként pillog.
– Ide ne ülj le!

Gesztenye rángó ága
buzogányokkal ütne.
Fakul a szín világa.
– Ide ne ülj le!

Kerítés híz karóba,
vasak, kések ezüstje.
Túlhan van Európa.
– Ide ne ülj le!

Magadba takarózva
elrejtőzni belülre.
Otthont búvölő szóra.
– Ide ne ülj le!

X
X
X X X X X
X
X
X

Tépett piros erekkel
padra, kavicsra, fűre
kis csillagokat festel.
Égig terülve.

Barkóczy Ákos

Absztrakt

„Jöjjön valaki, és törje össze az óráimat! Én túl beképzelt vagyok hozzá“ – kiabált üres műtermében a festő, aki a kétségbeesésig elmerült a terméketlenségben. Neves absztrakt művész hírében állt, egy idő óta azonban abban a rögeszmében szenvedett, hogy számon tartani az időt, ami különös, egybefolyt arcokká plasztikázva horgonyzott vásznain, annyi, mint tükörbe nézni, s azelőtt fogékony szelleme, érzékeny lelke, bátor keze a tehetetlenségig megbénult. Amikor e kényszer gondolat rabul ejtette, először minden órát és tükröt eladott a környezetéből, aztán barátai ámulatára megtiltotta nekik, hogy jelenlétében bármilyen órát viseljenek, és képmását sem tűrte meg sehol. Még önmaga számára is rejtély leplezte, micsoda ez a titokzatos összefüggés óra és tükör között. Egy napon aztán váratlanul elvonultak a felhők, egy délutáni álmából ébredve megértette, hogy soha többé nem tud alkotni. „De hisz egyszer szilánkosra törtem az időt – morfondírozott –, szilánkosra, mint a tükröt, amin sehogy sem igazodtam el! Emlékszem, milyen hamisnak és hazugnak véltem régen önmagam. Azt reméltem, kirakhatom majd a széttörött szilánkokból azt, aki valójában vagyok, s most, hogy sikerült újra, másképp összeillesztenem a darabkákat, látom, mindvégig halott anyagon dolgoztam. Azt hittem, legbensőbb éneket bírom szóra, hozom felszínre festményeimben, akár emlékek, vágyak, benyomások lenyomatában, akár egy-egy úgynevezett ideállal való véletlen találkozásom alkalmával, holott sohasem kerültem távolabb magamtól, mint amikor befejeztem egy-egy munkát – igen, mert mindig más és más lettem, és mégis nagy önuralommal valami állandóra próbáltam emelni állhatatlan tekintetemet. Pedig mi mindenné válhattam volna, ha egyáltalán nem veszek ecsetet a kezembe! Művész helyett lehettem volna akár az életem költője is.“

Fabula

Egy gazdag város polgárai isteni erőfeszítéssel és kegyetlen áldozatok árán felépítették a világ legfelsége-sebb monumentumát, melyhez foghatót még nem alkotott emberi kéz. Műyük előtt maguk az építők is értetlen csodálatba estek, a világ mind a négy sarkából odasereglett idegenek szívét tisztelet, rettenet és méltóság nyugtázta le.

Egy hódoló zarándok nem bírta némán, és kibukott belőle: „Vad ujjongással fogják porig rombolni...“ Egy városbéli, ki mellette állt, megütődve kérdezte tőle: „Ugyan ki volna olyan erős és örült vagy akkora ostoba, hogy megtegye, és ugyan miért vetemedne erre?“ A zarándok

így felelt: „Te és én, mi mindnyájan – mert már az árnyéka is olyan hatalmas.“

A jövő, amely az embereken belül szilárdan állt már a monumentum építésekor, nem cáfolt rá a zarándok szavaira.

Angyal

A Szépművészeti spanyol kiállításán van egy szokványos szentkép (Murillo-tól), aminek egyik alakja nagyon erősen hatott rám. Egy angyalról van szó. Csak mellékszereplő, mint minden angyal: a kép jobb szélén áll, a közepén ülő fiatal Mária és az ő bal térdénél meztelenül álló gyermek Jézus mellett, s mindkét kezével egy kenyérral megrakott háncskosarat tartva segít neki kenyeret osztani a hálásan (szinte a kép alól) felfelé tekintő három zarándoknak.

Nézd meg ennek az angyalnak az arcát.

Egy tizenhat éves cseléd lány este kibontja kontyát, egyszerű fakóarany haja fáradt-halkan a légnek adja magát, és áthullik csöndes vállain. Nyugovóra térne a dolgozó nap végén, de úrasszonya visszahívja valamiért, és megy, kötenyt-sarut se véve. Lefelé szállt, lefelé tekint. Kék szárnya alélt, de hatalmas; sápadt arca tiszta nyugalom, bágyadt mosolyában a kifürkészhetetlen jóakarattal azt suttogja a durván felé ácsingó emberek fülébe: „Egyetek, csibéim“. Törékeny, ám ha egész lényét megfogná, te reszketnél, nem ő. Ha elérhetné (szörnyen vágyasz rá!), szívet rendítően tudtára jönnél: ez a szép cselédke ősidőktől házat nyújt föléd!

Aldás

Az aggastyán ünnepnapon (vasárnap volt) így beszélt az asztalfőn a többiekhez:

„Ha az elmúlt-megélt 105 évre gondolok – hogy húszévesen miként pompáztam és birkóztam az oroszlánokkal, majd várakozásom ellenére később hogyan dőltek mellőlem sírba barátok, kedvesek, ellenfelek, rokonok, mindaz, amit szerettem, vágytam, elhagytam és megtartottam, és hogyan lettem közülük szégyenszemre az utolsó – akkor végigámulva rajtatok, holtak sarjain, gyerekek, nagy csodának kell tartanom, hogy még tisztán láthatok.

Velem az idő már jóllakott.

De Ti szőjétek hát tovább a sorsot, ezt az isteni szóttest, cikázzatot, éljete, és (igen, igen) higgyétek: csak csoda létezik, nincsen más valóság.“

Nagyanyám, 1970, szénrajz, papír

Dúdor István nagyanyja a fotográfus szemével.
A család archívumából • Majoros Jácint reprodukciója

Virágzó fák, 1977, olaj, farostlemez

Az egylényegű hármasság (A festő), 1978, olaj

Az Istenhármasság ábrázolása a rákosi templomban (XIV. sz.)

Deresk ősszel a temetőből, 1979, olaj, vászon

Ikaros, 1981, tempera

Utolsó vacsora, 1987, színezett tollrajz

Úton, 1979-80, tempera, olaj

Gömöri festő, 1979, tus, tempera

Virágsendélet, 1984, olaj, vászon

Tűzfa, 1987, kombinált technika

Gömöri dombok, 1986–87, akvarell, rajzlap

Félszárnyú angyal, 1987, tempera, tus, sárga papír

Dereski látomás 1984–85, tempera, papír

Gömöri ballada, 1977, tempera • Zdeněk Malotínský reprodukciója